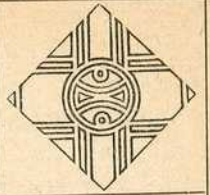

Илустрована Ратна Кроника

ИЛУСТРОВАНА РАТНА КРОНИКА ИЗЛАЗИ У СВЕСКАМА. — ПРЕТПЛАТА НА 10. СВЕЗАКА СТАЈЕ КРУНЕ 2.— ПОЈЕДИНА СВЕСКА СТАЈЕ 24 ПОТУРЕ. — ПРЕТПЛАТА --- СЕ ШИЉЕ: КЊИЖАРНИЦИ СВЕТОЗАРА Ф. ОГЊАНОВИЋА, НОВИ САД. ---

1389.

УРЕЂУЈЕ: ДР. КАМЕНКО СУБОТИЋ. — ИЗДАЊЕ КЊИЖ. СВЕТ. Ф. ОГЊАНОВИЋА.

1912./3.

Савезнички рат

Издавање наше „Илустроване Ратне Кронике“ већ се ближи своје крају, а нисмо се надали, да ћемо у њу унети и описе новота рата између доскорашњих савезника.

Шта ћемо, кад је Бугарска ненасишва и грам-зљива дила, кад је своје савезнике подаништавала!

Бугарска је изгудила и памет и поштење, Бугарска се распојасила и издезумила, и здох тога је настао рат, на жалост, страхан и врло крвав.

Бриске су жртве огромне, и човека душа боли, што су се те жртве морале поднети; али у тој толемој тузи велика нам је ушеха свима, што неизмерне жртве узалудне биле нису.

Бугари су били народ дрзак и безочан, начинили су се на Балкану први и најдољи, а у томе рекламовању поматали су их непријатељи српске нације.

Сада се показало, ко је какав, и каква је српска, а каква је бугарска нација.

Бугари су се, истина, храдро борили, али су се до-рили као зверови, а Срди показаше, да су храдри, да су добри, да су најдољи ратници у Европи.

Бугари се показаше, да нису народ честит и душеван, и здох страховитог свој дивљаштва они су у Европи данас морално сахрањени.

Европа је пак Срде упознала, и они данас важне као народ не само ратнички, него и као душеван народ.

Срди су данас освојили читаву и културну Европу, и од данас се они рачунају у народе врсне.

Што је додатно велики толико колико освојење Македоније, и у томе је за Срде главни значај наметну-тог и врло крвавог рата.

Срди су од данас једна од најугледнијих нација, и мржња њихових многобројних непријатеља неће више бити у стању да упрља светло име Срдиново.

ИЗ БЕОГРАДА ЗА ВРЕМЕ РАТА

— ТОПЛЕ ДУШЕ — (1)

У Београду нисам видео војске. Па ко чува Београд? Ко чува народну Банку, Управу Фонда? Ко чува град? Казаћу вам. Сазвана је последња одбрана омладине и старине. У старини су домаћини после четрдесет пете године. Они чувају Београд, они су стража у граду. То су сељаци, у сељачком оделу, са дугом берданком о рамену, домаћини. Брзо сам се у Београду извештавао, али сам те људе увек дуже посматрао. Посматрајући их, осетио сам, да су они темељ Србијин, да је Србија њихова. По њиховим лицима, по њиховоме држању, по њиховој бризи и озбиљности добио сам утисак, да у њима лежи српска државна мисао. Око тих се људи развија нека топлота, око њиховог тела и одела развија се топла душа.

То су те топле душе у Србији, које ту земљу држе на својим плећима. Они воле свој домазлук, своје поље, своју стоку и шљивике, али је њихово срце пуно љубави, пуно бриге за државу. Ја сам то видео на њиховим лицима, на њиховоме држању, и то никада заборавити нећу.

Био сам и у болници. Осам месеци нисам могао у Београд, те сам болно жудио, да тамо идем, да мало омиришим србијански ваздух, али сам стално мислио, да у болницу отићи нећу, кад у Београд одем. Мени је мно-

У го жао, што људи гину и што бивају рањени, и жао ме је видети своју браћу у ранама. Но у болницу сам ипак отишао. Прозорио сам на Дорћолу поред болнице, видео сам рањенике на прозору и у вртићу, и отишао сам унутра. Прикупио сам сву душевну снагу, па ми је пошло за руком савладати навалу узбуђења; а кад само једном не могу задржати навалу суза, окрећуно сам главу на страну, да ме нико не види.

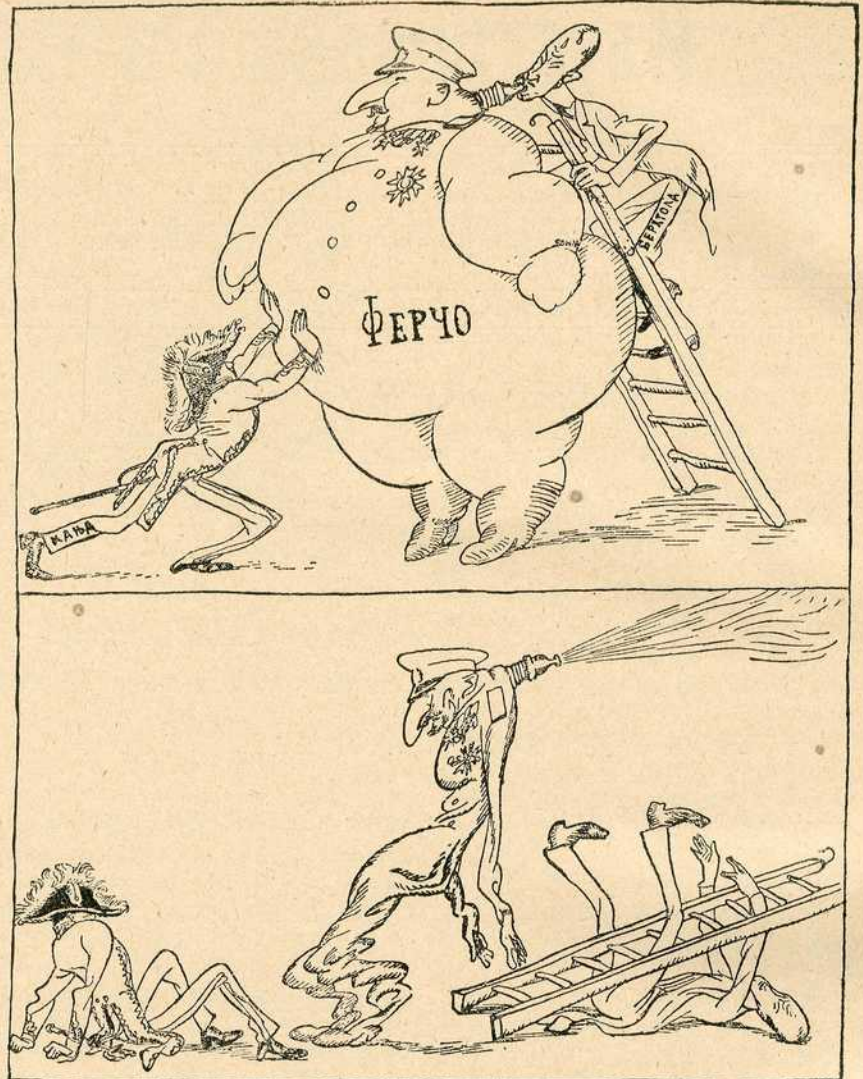
Био сам у болници и седио сам на постељи рањене браће, међу рањеним српским сељацима. Како ли су ме дочекивали, кад сам им пружао руку, кад сам седао на њихове постеле, до њих, до њиховог умореног, рањеног или шрапнелом коцгузованог тела! Дочекивали су ме душевно, топло, братски, слутећи зар, од које стране долазимо. У њиховоме дочеку, у њиховоме разговору, у њиховоме причању било је маса топлоте. И ја заморен осмомесечном кризом снажио сам се, удишући ту топлоту, посматрајући њихове плаве очи, сунцем опаљену косу, посматрајући њихове ране.

У свему видио сам, како се пробудила душа народна, и видио сам у њој, у пробуђеној сељачкој души живу мисао државну. Не тајим, да сам запазио велику бригу своје српске браће, бригу за дом и породицу, њиве и стоку, али је и то истина, да је држава њихова највећа брига. Питали су ме како стоји општа ситуација на бојном пољу, а ја им рекох: „Будите мирни и спокојни, браћо, и небрините се ништа, јер све добро стоји. Ви сте дали све, што сте могли дати, а знајте, да ваше велике жртве нису узалудне.“ Њих огреја сунце, и рекоше: „Ништа нас није жао, само кад је добро. Хвала богу!“ И са других постела чу с „Хвала богу!“

Др. К. Суботић.

Бертхолд-Кања — апарат дувања или „Ферчика“ као напуханец

I.

Ово двоје дувају,
Занат им је стари;
Од обичних да праве,
Неке страшне ствари.

У „Ферчику“ дувају,
Па га граде страшило;
Не би ли се од њега,
Све Словенство плашило.

А и јесте страшан,
Гледајте га само;
Кад му нос видимо,
Доста већ имамо.

Па надуven тако,
Он Словенству прети;
Да ће се још можда,
У небо узнети.

Можда би и постиг'о,
Жељени му смер;
Нуто грдне несреће,
Снађе га малер.

II.

Дували су дували,
Мајстори подмукли;
Од дувања силног,
Они га распукли.

После тако страшна,
Мајсторска пораза;
Страшило им постаде
Само „шупља фраза“.

Е па сада реците,
Није ли то пех;
Само ко ће платити
У тој игри цех?!

А Европа злурадо,
Свој тројници смеје се;
„Ферчи“ цех ће платити,
Као ехо — чује се.

Нравоученије.

Ко за туђим руном пође,
Сам острижен кући дође.

Мирни.

Бегство бугарске војске коју су Срби код Штипа потпуно разбили

Рат на Балкану 1912.-1913. године.

(Наставак).

24. дек. (6. јан.) између турске и грчке морнарице заподјенуо се пред Дарданелима бој и турска флота, дијелом оштећена, морала се повратити у тјеснац. Нова година 1913. не даје наде, да ће се преговори између зараћених странака свршити у корист мира. У пркос заузимања великих сила да се нађе неки нови модус за мирно ријешење, стање је врло озбиљно. Конференција амбасадора није у стању да ријешити ни једно питање, јер се јављају све то веће несугласице између сила тројног споразума с једне и сила тројног савеза с друге стране. Бугарска захтјева упорно Једрене, док опет енергично одбија захтјеве Румуније. 3. (16.) јануара велике силе упућују Турској ноту, у којој се захтјева да пусти Једрене, а да ће оне створити коначно ријешење о Јегајским острвима. 10. (24.) јануара букне у Цариграду револуција и последице су јој пад владе Кјамилпаше и убијство министра војног и генералисимуса Назим-

паше. Послије 25 дана узалудног преговарања између делегата балканских краљевина и Турске 18. (31.) јан., делегати балканског савеза прекидају преговоре за мир, а већ 21. јан. (4. феб.) започињу Бугари поново бомбардовање Једрена. 24. дек. (6. јан.) први дио рата на Балкану завршен је, и мјесто бојног поља, заплетена питања пробају да се ријеше без пролијевања крви — за зеленим дипломатским столовима, у историјској палачи свето-цеској у Лондону. Прекидањем тих мировних преговора, а поновним бомбардовањем Једрена од стране савезника, почиње други, односно трећи дио рата на Балкану. Но и овог пута Турцима се срећа није насмијала, јер већ 24. јан. (6. феб.) турска војска на Галипољу и Булаиру буде од савезника до ноге потучена. У исто вријеме, Црногорци свом жестином отпочињу бомбардовање Скадра.

27. јан. (10. фебр.) Црногорци заузимају важне позиције на Бардањолу. 1. (14.) фебруара Бугари ишту од Србије нову помоћ у војсци. Србија шаље поред прве помоћи од 25.000 још 25.000 својих војника са

најмодернијом артиљеријом. У то вријеме реунија посланика великих сила у Лондону, одгађа претресање питања о разграничењу Албаније ради несугласица између Русије и Аустро-Угарске, а доноси се ријешење, да Балкански Савез поднесе са своје стране услове за мир, како би се што прије овоме крвавој рату учинио крај (медијација). Балкански Савез на ову медијацију одговара, да су услови за преговоре једино предаја Једрена и Скадра. (Грци су заузели Јањину већ 21. феб.) 27. фебруара (13. марта) турска ратна лађа „Хамидија“ „бомбардује“ Драч (у неколико махова). 5. (18.) марта грчки краљ Ђорђе пада као жртва атентата у Солуну. 7. (20.) марта Аустро Угарска ствара нови заплет и аферу са својим трговачким бродом „Шкодром“. У том времену иста монархија крши своју ријеч, коју је дала у погледу неутралности за све вријеме рата: наређује општу мобилизацију своје војске и спрема се за рат са јуначком Црном Гором, захтијевајући од ње, да престане са бомбардовањем Скадра. Чак шта више, Аустро-Угарска шаље Црној

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Пори и ноту у виду ултимату-
ма, у којој најенергичније захти-
јева од Црне Горе, да прекине
бомбардовање Скадра. 13. (26.)
марта Црна Гора улаже вели-
ким силама протест, ради та-
ког држања Аустро-Угарске,
а уједно наређује 50-сатно обу-
стављање бомбардовање, како
би за то вријеме могли изаћи
из Скадра грађани.

Истог дана савезне војске
Србије и Бугарске послуре пе-
томјесечног опседања крвавим
јуришима освоје Једрене. —
Есад-паша, командан Скадра,
не допушта Скадранима да на-
пусте варош, и Црногорци от-
почињу поновно бомбардовање.
18. (31.) марта Црногорци ју-
ришају на Тарабош и заузи-
мају два реда утврђења. 19.
марта (1. априла) Балкански
Савез одговара на медијацију
великих сила и као услов пре-
говорима за мир захтјева се
предаја Скадра и Јегејских о-
стрва, а уједно и право на рат-
ну отштету, коју би одредила
нарочита комисија. На предлог
Аустро-Угарске, проглашује се
над црногорском обалом бло-
када, која отпочиње 29. марта
(11. априла). Но, и поред флот-
не демонстрације — која је у-
слиједила једино ради тога, да
се Црна Гора присили да се
одрече Скадра и тако обу-
стави бомбардовање, — Црна Го-
ра бомбардовање не прекида,
него га појачава. За ово ври-
јеме јавља се спор српско-бу-
гарски ради подјеле освојеног
територија, и новине српске и
бугарске у томе погледу воде
жестоку полемику (Србија за-
хтијева ревизију уговора). 10.
(23.) априла Црногорци заузи-
мају Скадар; они који први о-
крњише турску силу у Европи
освојењем Скадра, потпуно је
уништише. Падом Скадра, Ау-
стро-Угарска ставља у опа-
сност свјетски мир, и захти-
јева, да Црна Гора напусти и
испразни град. 19. априла (2.
маја) Црна Гора одговара ве-
ликим силама, да се заузимање

Скадра не смије сматрати као
пркос „Европи“, и да она из
Скадра не ће изаћи. Такав од-
говор Црне Горе силно је из-
ненадио читав свијет, и држало
се, да ће Аустро-Угарска и Ита-
лија упасти у Црну Гору и Ал-
банију. (У то доба 20. априла
(3. маја) проглашено је у Босни
и Херцеговини изнимно стање
— и тим чином, поред силних
увреда, нанешених читавоме
српскоме народу, Аустро-Угар-
ска сепаратно и нарочито уври-
једи Србе у Босни и Херце-
говини).

(Свршиће се.)

☒ ЈЕДНА ЛЕПА ПЕСМА ☒

Бишољ, 15 Априла.

Драги Свето.

Међ великим бројем песама, што
су их војници — сељани — писали
и појединим уредништвима слали,
мислим да ће ова бити једна од нај-
важнијих и најлепших. Код мене се
налази оригинал, а шаљем ти је у
препису; сем интерпункције — која
је моја — у песми нисам изменио
ни једну реч.

Надам се, да ће и твоји драги чи-
таоци радо примити.

ПРОЛЕЋНА ПЕСМА

од једног ратника

Зима преста; ево дана нови,
Стопише се санте и снегови;
И развише крила лабудови,
Процветаше поља и лугови;
Долетеше птице ластавице,
И заблеста небо у раздања...
Ето дана, ето радовања!..

Ах, пролеће, пуно ли си чара!..
Славуј, цвеће, жељо моја стара
Опет ли си дивно запевала
И певањем цвеће раздрагала..
Цвеће мило, опет круне твоје
Видим свуда разнолике боје:
Многа ли је данас рука мила
Своме драгом киту накитила,
Па му љубав и у цвеће лева:
Да му душа слађе сневе снева..

Ведро небо, а вече је благо,
Свака своје пригрлила драго:
Па шапућу, док им зора рана
Не растопи срца раздрагана..
Дани моји, ох, пролеће моје,
Где сте сада?.. Где је злато моје?
Цвеће моје, о, мој боре вिति,
Ко вас бере, ко се вами кити?..
О, славују, о, мој верни друже,
Песме твоје да ли данас туже
За временом и за оно доба:
Кад у срећи уживасмо оба?..

Када дође прошла јесен рана,
Кретосмо се ми једнога дана
Тамо југу, на далеке путе:
Ти за Мисир, ја у борбе љуте;
Једно другом пожелесмо срећу:
Да се друзи виде о пролећу..
И ти, друже, ових лепих дана
Лећеш опет преко јоргована;
Вијеш песме радости и среће,
И уживаш како мири цвеће..

А ја — болан, у далеком крају —
Предајем се горком уздисају.
Рука слаба, већ ми уздрхтала,
Пушка драга из руку ми пала.
Ноге слабе, тело малаксало
Мутно око сузом заблестало..

Срећа моја умрла, ил' спава..
Цвеће моје обујмила трава.
А мој славуј, кад ме није чуо,
Под прозором, тужан пресвиснуо.
И последња напушта ме нада:

Заробљеним турским војницима раздају јело у београдском граду.

Драгу моју да л' ћу видет' када?...
Верну, милу, веселога лика,
Да с бојишта дочека војника;
Да ми лечи намуче груди —
Напаћене од борбе и студи;
И, док трају наши срећни дани,
Новом надом да ми душу храни...

ЖИВКО РАДЕНКОВИЋ

редов 3. чете 3. батаљона VII.
пеш. пука „Краља Петра I“ —
I позива из села Сибинца —
срез космајски.

Н. З. Живко није учио никакве школе. Самоук је. Доста читко и лепо пише. Штампане натписе теже може да чита, с тога слабо чита књиге и новине.

Поздравља те

Мил. Л. Х. „Штампа“

ДАН ПОСЛЕ БИТКЕ КОД ШТИПА.

Штип, на Петров-дан 1913.

Сутра дан, после пада Штипа, кренуо сам се из Велеса за Штип,^{*)} у то зољино гнездо Бугараца и бугарских комита у Македонији. Било ми је жао, што сам касно приспео за ратне операције, но све једно. Оно, што човек види на бојишту после једног дана борбе, то је тако значајно и даје тако генералну слику читавог тока рата, што писац, који описује само један бој, не може да даде. Ја ћу дакле овде да изнесем слику бојишта, дан после боја.

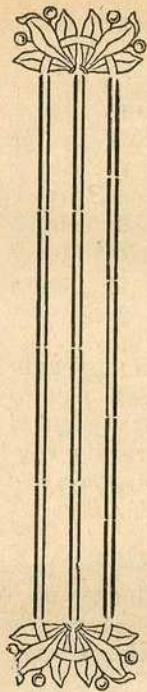
Када се успемо на висове изнад Велеса на друму што води за Штип, иза нас пре необична слика старосрбијанских планина. Пред Велесом се није водила борба. До скоро турске, а сада српске планине са белим снежним висовима љубе се са облацима и небом и шаљу амо према нама свеж ваздух из својих дубрава, шума и амбиза, као поздрав, као хвалу за ослобођење...

Када се попесмо на брежуљасте висоравни Овчег Поља, пред нама се указаше логори српске коморе, и дуги бели низови путујуће коморе, која се отегла у бео, дуг низ, као караван. Овде је данас заступљена читава Србија...

Већ се ближемо источном делу Овчег Поља, Жежевом Пољу, са стрменитим косицама брда, пред Штипом, на којима се јуче водио бој, а иза тих се планина у плаво тамној боји диже Плачкавица, у чије гудуре побеже бугарска војска, развијана од победоносне српске треће армије.

Уз пут леже по гдекоји остаци рата: покрхана кола, од куршума раздеран и крвав труп бугарског војника, или цркнута, од куршума пого-

^{*)} На том кобном путу је сиромаш писак и заразио себе колером, од које је у Скопљу и умро. — Ур.

Срби јуришају на бугарске позиције и освајају их

ђено марвинче. У непосредној близини међутим буја и цвета природа, озарена јужним сунцем; сељаци косе и жању зрео влат, мирно предани свом послу, као да пре два три дана није гругао топ овде, а куршум и бајонет парао груди ратника!

С десна и лева видимо порушене старе турске карауле, попаљена села, а из рушевина се још местимице диже дим. Села су попалили и топовима порушили Бугари, кад су се повлачили.

Испред нас надаље се виде црне пруге и тачке. То су ровови, из којих се пешадија борила. Око ми не може тачно да разабере све око ровова, но једно сигурно распознајем: око 200 хумки са танким крстићем од две дашчице.

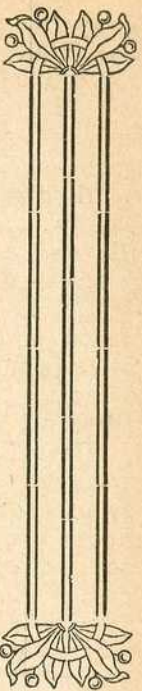
Тик уз пут лежи само једна хумка са крстићем. Рекоше ми: то је гроб једног бугарског официра. *Где си ти, борче, залушао и далеко од својих оставио кости своје!* Када би се сада могао да дигнеш испод те мале хумке и када би видео своју чету развијану на све четири стране света, и ти би протестовао против небратског нападаја на српску браћу, као што чине многи други, који остадоше у животу, а данас у срамном српском ропству гоњени савешћу, понизно признају свој грех.

Ево успут друго гробље, а иза њега на неколико корачаји разрижена земља митраљезама и бомбама. То су ровови за пешадију, а на двеста корачаји одавде, други ред ровова. То су ровови и положаји, са којих се две војске пушкарале. Наиме, српска војска је ове предње ровове направила ноћу и на такав на-

чин се приближила бугарским пешадијама. Око стражњих ровова је све изгажено. Ту се виде још бугарске војничке капе, и по која, људском крвљу орошена, сада већ сува грудва. На тим позицијама се клало. Ту је српска пешадија из предњих својих положаја, бајонетски напала бугарску пешадију. Ту се одиграо такмац између два брата, а бујна зелена трава унаоколо, на којој се светлуца по гдекоја кап јунакове крви.

Кола нам даље јуре. Крај пута нема ништа значајно, само тамо према северу види се ката 650 метара висока, где је био најстрашнији бој. Крај пута, на једном месту још стоје по три пут два камена једно на другом. То је био заклон бугарским војницима, иза кога камена су крили своју главу, кад су гађали главу брата свог.

Мало лево, тик крај пута у самом усеву, према врху једне хумке има више реди ровова, жуто и зрело жито, изгажено и сатрвено у земљу. То је вршај, највећи вршај, што га видех у животу. Врла је смрт, запрега су јој два брата, а плод тога усева по ком се врло били су људски животи. Далеко кроз жито виде се контуре српских војника санитетског одељења. Они иду кроз жито и застају, гледају лево-десно. стану... слушају... не ће ли гдегод чути још који јаук рањеника или видети леш још непокопаног јунака. Колико је дивних нада уништено јуче на овим цветним пољанама?! Колико је живота уништено у сред ове бајне природе, која животе ствара! Многи јуначки подвиг се овде залуд принео за домовину, а много уплакано за-

бринуте око залуд упире свој поглед на југ, чека добре гласе, док међутим једна само хумка од ових кида све наде и утерује у лаж све оно, што човек тако много, тако дуго кроз цео живот жели.

Што се више ближисмо Штипу, ратних знакова све је мање. Пред Штипом на 2–3 километра српска је војска однела потпуну победу над бугарском, и ова је бегала са својих положаја, и у дивљем бегству тражила да спасе живот. Само по гдекоји бугарски крвав гуњ лежи уз пут и погдекоја капа.

Пред Штипом на пољанама није више мртво као на разбојишту. Ту буја живот српске војске и коморе. Поред нас на друму српски војници поје коње тако мирно и равнодушно, као да нису јуче гледали, како грзната кида главе, већ као да се спремају на одмор после свог рада. Па и остали војници су живахни и весели. Ах, јединствен је српски војник и као јунак, и као отац и као друг! Но о томе други пут.. (На жалост, овд је последњи пут! — Уредништво.) Крај нас пролазе војници или седе на крај друма, а тамо мало даље, крај шатора, седи један војник и удара у ситну тамбурицу. То је ето српски војник. Кроз његове жиле ври живот и снага, која побеђује смрт. Та српски војник мора победити.

† Др. Бошко Петровић.

Битка на Брегалници

У свом 147. броју има „Србобран“ овај изврсни допис из Београда од 3. (16) о. м. о славној српској победи над вероломним Бугарима на реци Брегалници:

Пошто се рат у Македонији сматра за довршен потпуним поразом бугарске војске у области Брегалнице и Злетовске реке и Струмице, од којих је области бугарска војска потпуно отерана, са меродавних војних места се саопћавају сада ови аутентични податци, који ће показати непријатељску и српску снагу, у овим најкрвавијим борбама новијег времена. Из ових података види се сва сила судара у једном големом и дугом упорном хрвању, у којем је најпосле сатрвена бугарска армија. Све ове борбе — које су трајале ништа више од десет дана — прогутале су преко 50 хиљада погинулих и рањених на обадве стране.

Према тим подацима, мучки напад Бугара спреман је густом концентрацијом њихових трупа на линији Злетовска река — Бре-

галница — Крива Лакавица и северно од ове базе на старој српско бугарској граници.

Са српске стране концентрација је била изведена на простору од старе српско-бугарско турске тромеће га на Осоговске планине, Злетовску реку, Крив Лакавицу, Вардар и Мурихово. Ту је била тимочка дивизија као крилна заштита операција фронта, на простору од Гарван планине до Брегалнице.

Грци су са својом концентрацијом продужили српски фронт, али су употребили сву своју главну снагу за одбрану Солуна, а од главне групе су одвојили по једну дивизију као крилно осигурање према Бевђелији и Нигрити.

Српски гарнизон утврђенога Пирота осигуравао је планинске прелазе преко старе српске границе у своме захвату, а исто тако и посада у Зајечару.

На ове српске мере одбране Бугари су одговарали оваквом концентрацијом:

Код Кочана и Штипа била је јака армија генерала Ковачева, састављена од 2., 3., 7. и 8. бугарске дивизије. Укупно четири дивизије, једна бригада и једна дивизија добровољаца, дакле преко 120 батаљона и 230 топова.

Код Ћустендила стајала је трећа бугарска армија, састављена од 6. и 12. дивизије, две дивизије са укупном снагом од 40 батаљона и 78 топова.

Код Сливнице и Софије била је концентрисана, под врховном командом Радка Димитријева, пета бугарска армија, састављена од 1., 3. и 14. дивизије; осим

тога имала је ова војска и дивизију коњице, укупно 56 батаљона и 120 топова. Ова армија је оперирала против Пирота и Ниша.

Северно од пете армије била је прва бугарска армија, под командом генерала Кутинчева и имала је да држи у шкрипцу Зајечар, оперишући заједно са петом армијом. Имала је 50 батаљона и 120 топова.

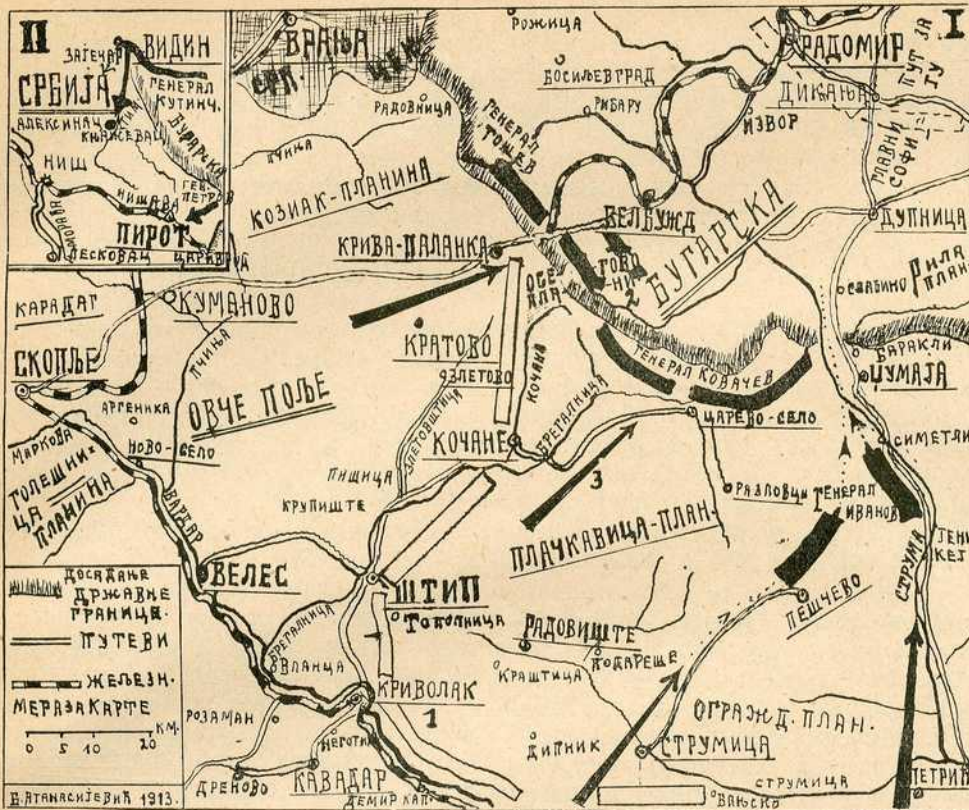
Са оваквом концентрацијом Бугари су потегнули један гвоздени лук против осам српских дивизија. Бугарска дивизија има 6 пешадијских пукова и по бројној снази вреди колико једна и по српска.

Ту своју главну снагу Бугари су распоредили тако, да код Ћустендила имају групу од две дивизије, пребацујући од тога једну бригаду за ојачање левокрилне групе. Даље су на линији Кочане—Штип концентрисане четири дивизије, а ова група била је везана са ыустендилском групом добровољачком дивизијом.

На тај начин су Бугари спремали кљешта, да скрше српску војску и одбаце је са читаве спорне територије. Они су хтели, да препадом допру до Вардара и поседну десну обалу, а да заврше акцију гоњењем српске војске. Штипски крак ових кљешта требао је да се баци на српске позиције на Овчем Пољу, а ыустендилски крак требао је да послужи и као ослонац, у случају неуспеха, за извлачење и спасавање четврте армије. У том случају Бугари су могли образовати још јача кљешта, прибирући прву и пету своју армију за продирање Нишу, а по том даље да потпуно одсеку

Српски јунаци одбијају мучки бугарски нападај код Књажевца

Мапа српско-бугарског бојишта

српску војску од њене најприродније основе.

Али могли су успети само мучким препадом без објаве рата, па се зато нису спремали за провалу у Србију, него за изненадни страховити крвави препад на Овчег Пољу, којим су мислили *via facti* постићи што су хтели, и онда би се правили невешти и пристали на преговоре — на основи новог стања ствари.

Српска војска била је распоређена по бивуацима, на главном положају даље од Злетовице и Брегалнице. На саму линију биле су истурене само слабије предстраже, које су Бугари неколико ноћи на разним тачкама кратким препадима нападали, желећи тиме завести српске трупе, да и коначни главни напад сматрају као обично чаркање предстража. Да се Срби не досете, вршени су кратки напади на најразличнијим тачкама.

Судбоносне ноћи, 17. јуна по старом, Бугари су у 2 сата ударили на читав српски фронт. Развила се крвава борба на бајонет и прса у прса, од Ретке Букве до ушћа Лакавице. Једна бугарска бригада заузела је позиције српских предстража. Нападом десне бугарске групе, састављене из 7. и 4. дивизије, који је био уперен на Црни Врх, Бугари су успешно потискивали српске предње одреде до села Дренак и Лесново. Напад леве бугарске групе успевао је слабије,

јер су се Срби упорно бранили на линији Сушево—Трогорце—Кота 650, где су добили појачања. Ту се приметна страховита борба, свакога часа су се подузимали напади на бајонет на важније тачке. Српске трупе, које су биле на левој обали Лакавице, и не бивши нападнуте, видећи бугарске намере, бацише се на леви бок бугарске групе, правцем према линији Штип—Сушево. Али још нису ни прешли Лакавицу, кад им се појавише Бугари с десног бока.

Српска крајња десна побочница, која се састојала од коњице и две чете пешадије на Гарвану, такође је нападнута. А пошто се Бугари развише спрам села Берова, био је заустављен српски напад с те стране и Срби на ерани да бране крило читаве војске.

За то време било је код Ђустендила све мирно.

Десна бугарска група покушала је, да постави артиљерију код Дренка, али дошавши у домаћај ватре са Црног Врха, заустављена је српским хаубицама. На широком простору је овде бугарска пешадија покошена и напад дефинитивно заустављен.

На левој бугарској групи продуживала се очајна борба. Осам бугарских пукова се формално гушало са српским батаљонима. На целом том фронту водила се најстраховитија борба и у тим

страшним тренутцима решавало се о победи или поразу крајњег десног српског крила или тачније о заштити армије.

Тимочани, који су овде стајали, окренули су фронт северу и истоку. Напред им је био непријатељ, на левом боку исто тако, на десном боку Вардар, а у позадини блатна и непрелазна Брегалница. Једина одступница и веза са комором био им је мост код Криволака. Командант дивизије послао је појачања коњице, али ово је стигло само до Патрика (само 20 км. јужно од Штипа. — Ур.) јер у то време је коњица већ била бачена са Гарвана и зауставила се непосредно пред мостом.

Један пук који је припадао тимочној дивизији, налазио се у то време код Бевђелије, те је журно позван у помоћ. Појурио је одма у форсираним маршевима и у подне већ је прешао Демиркапију. Једна чета претераном журбом похитала је пред свима и појачала коњицу код Криволака. Пук, који је послат на Гарван, развија борбу са три пута јачим непријатељем. Код Патрика командант дивизије одвоји и шаље у борбу и од резерве један батаљон. Цели дан траје борба. Ако уступи која чета, официри ступају на чело и опет је поведу напред. Увлаче се у борбу и друге резерве. Одлучило се истрајати под сваку цену. Снага пада и опет се диже у овим надчовечним напорима. Бугари већ насрћу са севера преко Лакавице. Најзад се већ није могло одолети. Код Криволака провалише Бугари. Патрик се морао напустити. Дивизија образује фронт на коси Раула, држећи под ватром мост код Криволака. Продужава се борба кроз пет дана. У ватри суделује пешадија, коњица и артиљерија и инжињерске трупе. У ровове је изишао и цели штаб армије. Ватра је страховита. Топовска зрна су још раније била темпирана на картучна одстојања. Час Бугари потискују Србе, час Срби Бугаре, на дугој fronti а на узаном простору од које стотине метара. Српске трупе гледају, како са Радовишта сваки час стизавају нове бугарске чете, док најзад не нападе на српско десно крило читавих шест бугарских пукова, а на десном боку бугарске комите пале српска села и изазивају панику међу сељацима.

Док се Тимочани тако пет дана боре код Криволака, траје главна битка на Брегалници. Кад су Срби зауставили бугарски напад од Кочана, подузеше противнапад. Ретке Букве нису више само опсервационе тачке, него необориви осло-

нац, о који имају да се скрше бугарска кљешта, која су већ у стезању. Ту се имало извршити отсецање бугарске четврте (штипске) од треће (Ћустендилске) војске. Командири свесни тога, шаљу одмах у напад три колоне против Бугара. На Ретким Буквама, па отуда до Царева врха и Леснова Бугари су сузбијени и претерани преко Злетовнице. У великим крвавим бојевима потискивани су све даље.

Али ипак су се Бугари још држали на Рајчанском Риду, где је било концентрисано осам пукова са артиљеријом. Рајчански Рид је најјаче утврђено природно утврђење. Пшумадинци и Моравци борили су се ту управо лавовски и најпосле заузеше Рид. С падом ове позиције решена је борба у Маћедонији.

За читаво то време од пет дана Тимочани су се борили на југу тако, да се Бугари, иако су заузели Криволак, за пет дана нису могли помакнути ни за шест километара. Бугари ту и на десној обали Брегалнице нису могли савладати српски отпор. Поред свих напора Бугари нису могли освојити позиције на Богословачком Брду. (Позиција, која брани пут од Штипа). За пет дана и ноћи снага српског отпора није малаксала, а кад су стигла појачања, бој се решава победом Срба, који коначно опет освајају Криволак.

Ово остаје за Србе једна од најсјајнијих епизода из читаве борбе. А епизода је зато, што се није овде водила главна борба, него на Брегалници. Продирањем преко Криволака, Бугари су хтели да отворе пут својим комитским четама у Маћедонију, да ту учине покољ, изазову панику и присиле народни устанак иза леђа Срба. Иначе само место Криволак нема стратешке важности за решавање битке.

(Свршиће се).

УЗ НАШЕ СЛИКЕ

Бегство бугарске војске, коју су Срби код Штипа потпуно разбили. Јуна 17-ог 1913. године, Бугари су мучки напали српску војску у новоослобођеним српским крајевима, желећи те исте крајеве српске силом одузети. Али су наишли, на људе, јунаке, српске хероје, који су тај мучки нападај јуначки одбили, а те незванг насртљивце по заслуги казнили, да им је пресео апетит на њу својину. — Мучки нападај тих бугарских пустилова не само да је одбијен, него су им војску Срби сасвим

разбили. Ево тих „Јунака“ на слици, како беже безобзирце, а у том бегству чине разна зверства: пале села, убијају децу, жене и немоћне старце, а најћу ли на рањене српске војнике, који се не могу бранити, међу их на муке, секу им уши, носеве и живе их пеку. На така зверства наишла је српска војска, која их је гонила, те се згрозила на ова нечовештва. После пораза бугарских разбојника Срби су их многе заробили, са којима најчовечанскије поступају, а њихове рањенике, које су Србима оставили братски негују. Бугарима све то није доста, него и даље зверски над Србима се свете. Али им то ништа неће помоћи, јер ће морати погнути главу пред победоносном српском војском, која је већ на путу за Софију.

Заробљеним Турцима у београдском граду раздају јело. Силне заробљенике Турке, а сад и Бугаре, које су Срби у бојевима заробили, пренели су у Србију, где их и су више фино тимаре. Велика душа Србинова и у заробљеном душманину гледа човека, па тако са њим човечно и поступају. Турци не могу да се доста начуде овој душевности српској, не могу доста да се нахвале, како се лепо и човечно са њима поступа. У ропству своје добијају уредно храну, а добро су и смештени у чисте и простране одаје. Док су Турци и Бугари заробљене Србе метали на муке и мрцварили их, дотле Срби, те исте душмане хране и негују. Па уз то још су и слободни, читав дан су на пољу, а ено онај чича стари војник трећег позива, сва је стража која их чува. По вароши у Београду, виде се ти турски заробљеници, како слободно шетају а дозвољено им је, да могу, ако хоће ићи и на посао да зараде коју пару. Код многих државних, варошких и приватних радова, виде се запослени и ови заробљеници, који уз лепу надницу зарађују доста пара. Заробљени турски официри иду по кафанама а многи су добијали и допуст, па су ишли својим домовима у Цариград и Турску, да обиђу своје породице. Том приликом су писали по турским листовима о племенитости и доброты српског народа, а нарочито и српске државе, која са њима тако човечно поступа. Па ипак има нељуди, који могу и смеју против српског народа такве лажи и нитковлуке изнашати, али шат им се то обије о главу.

Срби јуришају на бугарске позиције и освајају их. Код Штипа, Радовишта, Кочана, Кратова и на многим другим местима, Срби су Бугаре

сасвим разбили. Њихове армије су преполовљене, разјурене у планине а Срби их непрекидно гоне и уништују. Нарочито код Штипа била се огорчена борба између Срба и Бугара, која је трајала више дана. И ако су се Бугари упорно и зверски борили, нису могли одолети српским херојима, који су тим размаженим и насртљивим мучким нападачима добро наместили леђа. Тако Србин мора да се бори са неблагодарним Бугарима, којима је пре кратког времена ишао у помоћ и освојио му Једрене. Праведна српска ствар мора победити, а неблагодарни и насртљиви отимачи морају бити љуто кажњени.

Српски јунаци одбијају бугарски мучки нападај код Књажевца. На свима линијама Бугари су подло и мучки напали српску војску, па су тако мучки упали и у Србију код Књажевца и Зајечара. У Књажевцу су на најсвирепији начин попалили многе зграде, поубијали многе жене децу и немоћне старце и већ су мислили да им је слава потпуна, али је и српска војска међутим стигла и љуто казнила те дивље пустилове и разбојнике ту „славну“ бугарску војску. Јуначким јуришем Срби су истерали из Књажевца Бугаре и тако их страшно потукли, да су у дивљем бегству напустили српску земљу, али су страдали тако ужасно, да им на ум неће више падати, да покушају још кадгод, да чине оваке походе. Више бугарских пукова ту су сасвим уништени, да их је мало изнело живу главу.

Мапа српско-грчко-бугарској бојишта. Приказујемо овде преглед бојишта на којем се огорчено бију Срби, Грци и Бугари. Мучки нападаји „славне“ бугарске војске на српске позиције свуда су одбијени, читави одреди бугарски су уништени, те их сада Срби и Грци гоне право на Софију, где ће им се као побеђенима диктовати услови мира. Бугари нису били задовољни оним, што им се на леп начин давало. Они хтедоше све, па су то и оружаном силом намеравали отети, али су били лоше среће — јер се обично вели: „ко тражи веће, изгуби и оно из вреће“.

Читајте интересантну књигу
Краљевић Марко
у балканском рату.

Иста се добија код Свет. Ф. Огњановића у Новом Саду по цену од 50 пот.